

## MAIRONIO MĪSLĖ

*Apsisupusi šydu, auksu austu, raudonu,  
Saulė žengia per dangų karalienės gražybe!*

### Dainius Razauskas

*Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas*

*Straipsnio objektas – kai kurie Maironio poezijos mitiniai vaizdiniai, tiesiogiai vedantys į baltų mitologiją ir tautosaką, remiantis soneto „Saulėi tekant“ antrojo posmo pirmosiomis dviem eilutėmis. Tikslas – parodyti, kad Maironis sekė senąja tradicija daug giliau ir atidžiau nei iki šiol apskritai buvo įsivaizduojama. Straipsnio pabaigoje atkreipiamas dėmesys į vieną kone pažodinį sekimą tradicinėmis lietuvių mįslėmis, ir ne tik turinio bei kalbos, bet ir žanro požiūriu – patį eilėrašį esant sudarytą kaip mįslę. Dėl to Maironis ir pats darosi vis didesnė mįslė.*

Apie Maironį rašyta daug, net ir pasta-raisiais metais (antai Aušros Jurgutienės, Brigitos Speičytės), vis dėlto jis mums te-bepateikia mįslių. Ypač savo santykiu, iki šiol esmiškai netirtu, su senąja mitine tra-dicija, tautosaka, beje, dariusia tiesioginę reikšmingą įtaką ir jo poetikai. Vieną tokią mįslę čia ir pamėginsime per kelis žingsnius įminti.

### SAULĖ – KARALIENĖ

Soneto „Saulėi tekant“ pirmi du posmai:

*Jau saulėtekis mėlsvas, spinduliais  
iškaišytas,  
Tvinksta, rausta ir dega lyg veideliai  
mergaičių,  
Kai po langu sužvengia žirgas jauno  
bernaičio.  
Štai ir saulė jau teka. Sveikas, vasaros  
rytas!*

*Apsisupusi šydu, auksu austu, raudonu,  
S a u l ė žengia per dangų  
k a r a l i e n ė s gražybe!  
Gėlės lenkia jai galvą, paukščiau čilba  
linksmybe.  
Jiems ji šypsos, pridengus veidą  
muslinu plonu. (Maironis 1988, 190)*

Vanda Zaborskaitė andai nusprendė, kad eilėraščio apskritai „negalima pa-vadinti itin vykusiu. Maironis čia eina gamtos vaizdavimo, ‘piešimo’ keliu, bet vaizdui trūksta aiškumo, išbaigtumo ir tikslumo: jis perkrautas detalėmis, pompastiškas ir retoriškas; pirmojo posmo liaudiškas paveikslas nesiderina su to-limesniu saulės-karalienės vaizdu“, kuria-me esą „pseudoklasicizmu dvelkiančio puošnumo“ (Zaborskaitė 1968, 160, 457). „Prisidengusios veidą muslinu plonu“ Saulės paveikslas paskutinėje posmo

eilutėje tokio apibūdinimo gal ir tikrai vertas, bet tik ne pats Saulės-karalienės įvaizdis. Pastarojo atžvilgiu teisi yra veikiau Irena Slavinskaitė, pažymėjusi jog „tai lietuvių tautosakai gana artimas ir mitologiškai apibendrintas eilėraštis“ (Maironis 1988, 296)<sup>1</sup>.

Tradiciška net ir tai, kad Saulė „šypsosi“, kaip, beje, ir kitose Maironio eilėse, antai poemoje „Jaunoji Lietuva“: *Bet laimę sutiksi ant žemės retai. / Ji taip kaip pavasario šypsos saulutė*; paminėtinos ir eilėraščio „Pavasaris“ pirmosios dvi eilutės: *Pavasario saulė prašvito meiliai / Ir juokiasi, širdį vilioja* (Maironis 1988, 23, 65). Negalima čia neprisiminti Donelaičio „Metų“, prasidedančių būtent „Pavasario linksmybėmis“, pirmųjų dviejų eilučių: *Jau saulelė vėl atkopardama budino svieta / Ir žiemos šaltos trūsus pargraudama juokė*s (Donelaitis 1994, 11). O lietuvių mįslėse Saulė tiesiog pavadina-

<sup>1</sup> Labai įdomią mintį išsakė šio mano straipsnio anoniminis recenzentas: „Galima čia kelti klausimą – gal Maironis kaip tik ir siekia tokios ‘nedarnios santaikos’ – sugretinti skirtingai kultūrinei vaizduotei būdingus vaizdinius – taigi ir paskutinėje soneto eilutėje ‘ponios’ atsiranda neatsitiktinai. Man regis, kad šitas eilėraštis ne tik rekonstruoja mitinę tradiciją, bet ir siekia tarpininkauti tarp skirtingų kultūrinių sferų su joms būdinga simboline kalba“ (Straipsnio „Maironio mįslė“ recenzija, 2013-10-27). Priminsiu skaitytojui paskutinį soneto posmą: *Marių stiklas atspendžia šviesų veidą valdonės; / Ant! iš džiaugsmo nuraudo girių dunksanti siena... / Nuo tavęs slepia veidą vien tik baltosios ponios*. Visas pasaulis džiaugiasi Saule, kuri sonete apibūdinama itin, įdėm lietuviškais tradiciniais vaizdiniais (toliau apie tai kaip tik bus kalbama), ir tik „baltosios ponios“ – sulenkėjusios, lietuvybę paniekinusios ir drauge Saulę su visa gyva tikrove atstūmusios dvariškės – nuo jos slepiasi, jos bijo. Santykis Maironiui labai būdingas! Todėl anoniminiam recenzentui visiškai pritariu.

ma „šypla“, ir tai čia yra jos skiriamasis požymis: *Ant dangaus šypla, miške vypla, ežere troškutis* = s a u l ė, varna, žuvis (LTs V, 451: Nr. 5378); *Danguj šypla, miške vypla, ežere pleškutė* = s a u l ė, varna, žuvis (BISLk, 117: Nr. 617). Pasak latvių tikėjimo: *Ja bez saules dzimstot bērnš, tad tas dzīvojot dūsmīgs, bet ja ar sauli, tad laipns un smaidīgs kā saulīte* „Jei vaikas gimsta be saulės, tai gyvenime jis būna piktas, o jei su saule, tai meilus ir šypsantis kaip saulelė“ (StrP, 264). Ir t. t.

Tačiau grįžkime prie Saulės-karalienės įvaizdžio, kuris čia veda tiesiai į baltų mitologiją. Saulę esant dangiškąją, dangaus karalienę lietuvių mitologijoje pirmiausia rodytų tradiciniai sinonimiški frazeologizmai, sakomi saulei šviečiant pro lietų: *Saulė verkia* arba *Karalienė verkia* (Vaitkevičienė 2001, 102–103, 110–111; Jucevičius 1959, 79, 623 ir kt.). Bet štai ir pasakoje, užrašytoje Tilžeje 1868 m., karalius sutinka tokią *merga[i]tę su a[u]ksa plaukais*, kurią veda – taigi ji tampa karaliaus žmona, karaliene; o paskui, *karalienei dukrytę ja[u]ną, gražią, kai sa[u]lės dukterį, susilaukus*, ši pasirodo turinti *tris a[u]ksa žvaigždes už ausies* (BsLPĮ I, 200–202: Nr. 76). Ši Saulės dukra, žvaigždėmis puošta galva, labai tikėtinai yra Aušrinė. Savo ruožtu auksaplaukė *karalienė*, ją pagimdžiusi, kaip pasakyta – *gražią kai sa[u]lės dukterį*, čia rasi bus pati Saulė (smulkiau žr. Razauskas 2011, 20). Latvių dainose Saulė turi „aukso k a r ū n ą ant galvelės, vaško kurpes ant kojelių (*zelta kronis galviņā, vaska kurpes kājiņā*)“ (BDS, Nr. 33917;

Šmitas 2004, 30). Ir t. t. Nors nuodugniai šis baltų mitologijos klausimas iki šiol neišnagrinėtas.

Taigi Maironis ne tik seka senąją mitinę tradiciją, bet ir imasi savitos poetinės rekonstrukcijos, kuriai, tiesą sakant, turi visas teises.

Saulę, pavadintą dangaus karaliene, aptinkame ir kitame Maironio eilėraštyje, „Minija“, kuris savo ruožtu veda dar giliau į Saulės mitologiją (pirmi du posmai):

*Kodėl gi tai Minijos bangos nuliūdo?  
Kodėl gi jos bėga laukais pamažu?  
Ar gaila, kad saulė už girių užplūdo  
Ir apdengė žemę nakties tamsumu?*

*O skubinkis, miela, į m a r i ų  
platybę,  
Jei gaila tau s a u l ė s skaisčių  
spindulių:  
Išvysi d a n g a u s k a r a l i e n ė s  
gražybę,  
Kai m a u d o s n u r a u d u s tarp vilnių  
blaivių. (Maironis 1988, 179)*

Nesustodami ties „skystos saulės“ vaizdiniu (*saulė... užplūdo*), šiaip jau irgi tradiciniu, iškart eikime prie antrojo posmo. Be to, kad Saulė čia – dangaus karalienė, nusileidusi vakare į marias, ji dar ir maudosi.

Dėl to pirmiausia prisimintinas Jonas Lasickis (XVI a.), pasak kurio, *Percuna tete, mater est fulminis atque tonitruū: quae solem fessum ac puluerentum, balneo excipit: deinde lotum et nitidum, postera die emittit* „*Percuna tete* yra Žaibo ir Griausmo motina, kuri Saulę, nuvargusią ir dulkėtą, priima pirtyje, o tada kitą dieną išleidžia

švarią ir švytinčią“ (Ališauskas 2012, 108, 109). Lo. *balneum* būtų galima versti ir šiaip „maudyklė“, nebūtinai „pirtis“. Štai Teodoras Narbutas, bene tuo pat Lasickiu remdamasis, rašė, jog prieš nusileisdama poilsio Saulė paprasčiausiai „pasinerdavusi nusimaudyti“ (LM I, 74; Narbutas 1998, 186). Jonas Balys apie Saulės maudymąsi, vakare nusileidus į marias, turėjo tautosakos duomenų iš Vidžių, Gražiškių, Vainuto, Utenos (Balys 1954, 7), o pirties taip pat nemini. Saulės prausimosi vaizdiniu paremtas ir tradicinis buitinis palyginimas: *Ji kaip saulė ilgai prausiasi* (LTs V, 119: Nr. 735); arba *Ilgai prausiasi, kaip saulė mariose* (LKPŽ, 237). Maironio žodžiais tariant, „tarp vilnių blaivių“.

Vis dėlto vienoje lietuvių sakmėje iš Norberto Vėliaus rinkinio „Sužeistas Vėjas“ Saulė, darbo nubagti nespėjusiu merginų paprašyta, uždelsia nusileisti, o paskui pasipiktina ir priekaištuoja: „*Kad jūs, mergelės, taip užsalties, kaip mano pirtis užšalo!*“ *Mat saulė turėjo eiti pirtin, bet, mergaičių prašoma, nenusileido ir nesuspėjo nueiti į pirtį. Toji užšalo* (VISV, 20–21). Taigi čia aiškiai paminėta Saulės pirtis. Būtent „pirtį“ žemėje kartais užkuria ir pati Saulė, kaip rodo palyginimas, užrašytas Kuktiškėse, Utenos r.: *Saulė kaip užkepingo, kaip pirty* (LKŽ XII, 191). Pirtyje Saulė paprastai maudosi ir latvių dainose: ...*Tās upītes maliņā / Dieva dēli pirti taisa. / Tur Saulīte pērties gāja...* „Ant tos upės kranto / Dievo sūnūs pirtį kūrē. / Ten Saulutē pertis ējo“ (BDS, Nr. 33770); *Svētījiet, jaunās meitas, / Kamēr Saule norietēja, / Kamēr saule nosapēra / Sudrabiņa pirtiņā* „Švēskit, jau-

nos mergužėlės, / Kolei Saulė leidžiasi, / Kolei Saulė periasi / Sidabrinėje pirty<sup>4</sup> (BDS, Nr. 6846; žr. ŠmLTT, 1590: Nr. 26313; Šmitas 2004, 31).

Taigi į marias Saulė galėjo įšokti ir iš pirties, juoba kad, Maironio žodžiais, ji *maudos n u r a u d u s tarp vilnių blaivių* – tarsi tikrai iš pirties.

Pirty ar mariose, viena aišku: įsameninta mitinė Saulė, dangaus karalienė, vakare tikrai maudos<sup>2</sup>.

## SAULĖ – AUKSAS

Dabar grįžkime prie soneto „Saulėi tekant“ antrojo posmo ir atkreipkime dėmesį, kad

*Apsisupusi šydu, a u k s u austu,  
raudonu,  
S a u l ė žengia per dangų karalienės  
gražybe!*

Kaip pamename, ir latvių dainoje saulė turi „a u k s o“ karūną ant galvelės (*zelta kronis galviņā*), ir minėtoje pasakoje Saulė yra a u k s a p l a u k ė – mergaitė, būsimoji karalienė, *su a[u]ksa plaukais*. Aukšas šiaip jau savaime yra visuotinis saulės simbolis, „saulės metalas“, bet ir „auksiniai plaukai“, atskirai imant, nuo senų senovės yra būdingas Saulės požymis. Štai ir kitoje lietuvių pasakoje, XIX a. užrašytoje Suvalkų apylinkėse, herojus sutinka tokią *paną su a u k s i n i a i s p l a u k a i s – graži kaip s a u l ė!* (BsLP II, 159: Nr. III.34; LTs III, 213:

Nr. 96). Algirdas Julius Greimas neabejoja, kad tai būtent pati suasmeninta Saulė (Greimas 1990, 470).

Geltoni merginos plaukai tiesiogiai prilyginami saulės spinduliams latvių dainose, pavyzdžiui: *Kur tu teci, bārenīte, / Dzelteniem matiņiem, / Tur spīdēja spoža saule / Dzelteniem stariņiem* „Kur tu bēgi, našlaitēle, / Geltonais p l a u k a i s, / Ten spindėjo skaisti saulė / Geltonais s p i n d u l i a i s“ (Kursīte 1996, 69; BDS, Nr. 4579). Latvių *dzeltenis* „geltonas“ savaime sąskambiu mena „a u k s ā“ – la. *zelts* „auksas“, *zeltais* „auksinis“; latvių dainų variantuose, Konstantino Karolio duomenimis, šie žodžiai būdingai kaitomi bei maišomi ir galiausiai tiesiog yra tos pačios šaknies (kaip ir kitų ide. kalbų atitikmenys: KrLEV I, 247; II, 553–554).

Dėl merginos plaukų – saulės spindulių sąsajos savo ruožtu galima prisiminti Maironio „Saulėi tekant“ minėtas pirmas dvi eilutes: *Jau saulėtekis mēlšvas, s p i n d u l i a i s iškaišytas, / Tvinksta, rausta ir dega lyg veideliai m e r g a i č i ū...* Mergaičių veideliai šiaip jau savaime įsivaizduotini apsupti plaukų.

Rusų XIX a. užrašyta mįslė, kur, be „auksinių plaukų“, dar ir „aukso vainikas“, primenantis latvių Saulės „aukso karūną“: *Встану я рано, бело да румяно; умоюсь росой, распущу золотые косы. Как взойду на горы в венце золотом, да гляну светлыми очами, и человек и зверь возрадуются* „Atsikelsiu anksti, balta bei rausva; nusiprausiu rasa, paleisiu a u k s i n e s k a s a s. Kai užkopsiu į kalnus su a u k s o v a i n i k u, kai pažvelgsiu šviesiomis akimis, ir žmogus, ir žvėris ap-

<sup>2</sup> Daugiau įvairių atžvilgiu apie Saulę baltų mitologijoje žr.: Razauskas 2012, 16–41.

sidžiaugs“ = *восход солнца* „saulėtekis“ (СдЗРН, 296: Nr. 2449; Загадки 1968, 22: Nr. 161). Užminimo veiksmožodis *взойду* „užkopsiu“ čia dargi savaime yra nuoroda į įminimo to pat veiksmo abstraktą *восход (солнца)* „saulėtekis“, „aušra“.

Jau „Rigvedoje“ (X.37.9) saulės dievas pavadinamas *harikeša sūrya-* „auksaplaukis Sūrja“; o kitąsyk plaukams tiesiog prilyginami saulės spinduliai (X.139.1): *Sūryaraśmir hārikeśaḥ purāstāt savitā jyōtir úd ayāṇ ājasram* „Sauliaspindulis, auksaplaukis rytuose Savitaras šviesą iškėlė neblėstančią“ (AufHR II, 327, 437; plg. Ригведа 1999, 162, 294).

Taigi auksas, aukso karūna, aukso vainikas, auksiniai plaukai – būdingas Saulės požymis, todėl savaime Saulę mena ir aukso šydas.

## AUKSAS – AUŠRA

Darsyk perskaitykime tas pačias dvi soneto eilutes:

*Apsisupusi šydu, auksu austu,  
r a u d o n u,  
Saulė žengia per dangų karalienės  
gražybe!*

Aukso austas Saulės šydas yra *r a u d o n a s*, o kadangi soneto pavadinimas yra „Saulėi tekant“, tai nesunku numanyti, jog čia šitaip apibūdinama būtent tekanti Saulė, taigi saulėtekis, esmiškai aušra. Juoba kad raudona dažnai suvokiama esanti ir aukso spalva, kaip antai dainose: *Ant tų raudonųjų aukso kilpelių...* (JšSD I, 466: Nr. 539.3); *Sidabras baltas, Aukšas raudonas, Misingužė geltona*

(JšSD II, 30: Nr. 772.12) ir pan., dar plg. auksinių pinigų pavadinimą „raudonieji“ ir t. t.

Greimo nuomone, apskritai: „Saulės spinduliai yra tad ne kas kita, kaip aušros plaukai“ (Greimas 1990, 131). Ir ką tik minėtuose pavyzdžiuose auksaplauke dažniausiai pavadinama būtent tekanti Saulė, taigi esmiškai pati Aušra. Užtat Aušra ir pati būdingai auksinė. Antai „Rigvedoje“ (III.61.2): *ušo devī... tvā... hīraṇyavarṇām* „Aušra deive... tave... auksaspalvę“ (AufHR I, 270; žr. Ригведа 1989, 354). Panašiai rusų *золото* „auksas“ šaknies žodžiai *зóлок, золочóк* reiškia „aušra, ryto žaros“, posakiai *на зóлке, на золочý* – „auštant“ (Журавлев 2005, 137); o priešžodis byloja: *Заря золотом осыплет* „Aušra aukso apipils“ (ДлПРН, 419).

Aušros sąsajos su aukso tradiciškumą, archajiškumą rodo ir pats lietuviškas šio metalo pavadinimas *auksas*, senesne lytimi *ausas* (XIX a. pabaigoje paliudyta Silvestro Gimžausko: LKŽ I, 500), mat jis, kaip ir prūsų *ausis* (< \**ausas*), tiesiog yra bendrašaknis su *aušra* (PkIEW, 86–87; Sabaliauskas 1990, 46; žr. MŽPKEŽ I, 123), o gal net pavadintas pagal aušrą.

## AUKSAS – AUDIMAS

Vėl grįžkime prie tų pačių Maironio eilučių ir atkreipkime dėmesį į tai, kad karalienės Saulės šydas yra ne šiaip auksinis, bet aukso austas:

*Apsisupusi šydu, a u k s u a u s t u,  
raudonu,  
Saulė žengia per dangų karalienės  
gražybe!*

Pirmiausia čia paminėtinos lietuvių mįslės, menančios vaivorykštę, kuri pačia savo prigimtimi taip pat yra tiesiogiai susijusi su saule – būtent su saule lyjant, arba su lietumi saulei šviečiant, taigi su tuo pat reiškiniu, kuris, kaip sakytą, lietuvių įvardijamas frazeologizmais *Saulė verkia* arba *Karalienė verkia*. Turiu omeny tas mįsles, kuriose vaivorykštė apibūdinama kaip „auksu austa“: *A u k s u m e s t a, s i d a b r u a t a u s t a, d e i m a n t o p e i l i u r e ž t a; A u k s u m e s t a, s i d a b r u a t a u s t a, d e i m a n t u v e d ž i o t a* (LTs V, 453: Nr. 5402, 5403)<sup>3</sup>.

Auksas šiaip jau yra bet kokio lobio, turto ir pinigų pamatas, branduolys ir kvintesencija, o turtas, pinigai, beje, savaime turi kai ką bendra su audimu bei audiniais. Tarkim, lietuvių merginos visą turtą – visą jos krautį sudarė skrynias su audiniais, kurioje kartu būdavo laikomi ir pinigai. Keli pavyzdžiai iš dainų: *Devynios skrynios baltų drobelių, dešimta skrynias baltų rublelių* (Žilina, Varėnos r.); *Sakė, skrynioj rietimai, prieskrynėly pinigai* (iš A. R. Niemio ir A. Sabaliausko dainų rinkinio) ir t. t. (LKŽ XII, 1076).

Audinių ir turto sąsają esant gana archajišką ir būdingą rodo, pavyzdžiui, germanų kalbų žodžiai, kurie savo forma (kilme, šaknimi) siejasi su lie. *austi, audimas*, o reiškime kaip tik žymi „turtą“, antai sen. islandų *auðr*, sen. anglų *ēad*, saksų *ōd* ir kt. (PKIEW, 75–76; VraEW, 18; Порциг 2003, 194).

## AUDIMAS – AUŠRA

Kadangi auksas ir mena tekančią saulę, aušrą, ir yra susijęs su audimu, tai ne nuostabu, kad aušra ir pati tiesiogiai siejasi su audimu. Be to, ši sąsaja yra itin archajiška ir paplitusi. Aušra būdingai audžia jau „Rigvedoje“ (I.134.4), kur į Vėją kreipiamasi: *túbhyam ušásah śúcayah parāvāti bhadrā vástrā tanvate dámsu raśmīsu* „Tau a ū š r o s skaisčiosios tolumoje laimės apdarus a u d ž i a iš stebuklingų spindulių“; arba štai (II.3.6) dviskaita apie aušrą kartu su naktimi sakoma: *ušásānāktā vayyēva raṇvitē / tāntum tatām samvāyantī samīcī* „a ū š r a-naktis, a u d ė j o s džiugios, / nyty įtemptą a u d ž i a drauge“ (AufHR I, 123, 178; plg. Ригведа 1989, 170, 240).

Pėteris Šmitas, Janina Kursytė yra atkreipę dėmesį į tai, kad latvių dainose audžia Saulė, pavyzdžiui: *Saule meta audekliņu, / Vidū gaisa stāvēdama; / Mēnestiņis tekādams / Sajauc Saules audekliņu* „Saulė metė audeklaitį, / Vidur oro stovėdama; / Mėnesėlis tekiodamas / Suvėlė Saulės audeklaitį“ (Kursīte 1996, 212; BDS, Nr. 33941; žr. Šmitas 2004, 30). Dar: *Saule auda audekliņu / Daugaviņas maliņā; / Zelta šķiets, vara nītes, / Sudrabiņa šaudeklīte* „Saulė audė audeklaitį / Ant Dauguvos kranto; / A u k s o skietas, vario nytyš, / Sidabro šaudyklė“ (Kursīte 1996, 383; BDS, Nr. 33907). Čia taip pat galime numanyti audeklui esant prilygintas vakaro arba juolab ryto žaras – aušrą. Nors audeklui išties gali būti prilyginamos ir vakaro žaros, kaip antai Gabrielės Petkevičaitės-Bitės: *...sauloleidžiai už kalnų ir ant dangaus*

<sup>3</sup> Ačiū dr. Aelitai Kensminienei, labai laiku šias mįsles man priminusiai.



pamažu pavirsta į milžinišką liepsnojantį audeklą (LKŽ XII, 201).

O štai latvių mįslėse audimui, audiniui prilyginama būtent aušra: *No rīta sagšu auž* „Nuo ryto skarą audžia“; *No vienas puses sagšu auž* „Nuo vienos pusės skarą audžia“ = *gaisma, gaišums austrumos* „žaros rytuose, aušra“ (AnLTM, 132: Nr. 1204)<sup>4</sup>. Čia, beje, galima išžvelgti ir aliteraciją tarp *auž* ir *austrumi* (bendratyje latvių *aūst* „āusti“ ir *āust* „aūšti“ beveik sutampa, skiriasi tik priegaidės).

Šąsaja ryški ir lietuvių mįslėse, o prie aliteracijos tarp *austi* ir *aušros* dar prisideda *auksas* (latvių *zelts* šiuo atžvilgiu atkrenta). Norbertas Vėlius bene pirmasis atkreipė dėmesį į tai, „kad aušra lietuvių mitinėje poetinėje tradicijoje kartais yra įsivaizduojama audeklu (plg. mįslė: *Mėlynu mesta, rudu atausta, aukso peiliu rėžta* = *aušra*), netgi gelumbe (plg. liaudies dainos palyginimą *Aušta aušrelė kaip gelumbėlė*)“ (Vėlius 1994, 122)<sup>5</sup>.

Pabrėšime aliteracijas: *Mėlynu mesta, rudu atausta, aukso peiliu rėžta* = *aušra*. Mįslė žinoma keliais variantais, ir visuose per aliteraciją pabrėžiama audimo, aukso ir aušros sąsaja: *Mėlynai austa, raudonai atausta, auksu išbarstyta* = *aušra*; *Melsvi metmenai, lininiai ataudai, šilkiniai kutai* = *aušra*; *Kanapiniai metmenai, rusvi ataudai, auksiniai kutai* = *aušra*; *Auksinė paklodė pusę dangaus apklodė* = *aušra* (LpMS, 20–21)<sup>6</sup>.

<sup>4</sup> Juoba kad la. *austrumi* „rytai“ tiesiog yra vienos šaknies su *austra* „aušra“ ir toliau su lie. *auštra, aušra* (KrLEV I, 91 ir kt.).

<sup>5</sup> Mįslė žr.: LTs V, 451: Nr. 5379; dainą, pavyzdžiui: BlzLRD, 107: Nr. 62.

<sup>6</sup> Mįslėse tokios aliteracijos yra būdinga paslėpta

O štai Maironio eilėraščio „Vakaras“ ketvirtasis posmas:

*Audžiau nurimęs aukso svajones  
Aušros spinduliais;  
Lėkė jos, skrido, pilnos malonės,  
Padangių keliais.* (Maironis 1988, 185)

V. Zaborskaitės dėmesį, nors kiek kitu atžvilgiu, jau buvo patraukusi „paryškinta posmo garsinė ‘spalva’ (*audžiau aukso svajones... aušros... lėkė jos, skrido, pilnos malonės...*); šie platūs, atviri garsai stiprina platumų, erdvių išpūdį“ (Zaborskaitė 1968, 317). Tačiau mes dabar atkreipkime dėmesį į aliteraciją: *Audžiau nurimęs aukso svajones / Aušros spinduliais* (aliteraciją tarp *spinduliais–skrido–pilnos* šįsyk palikdami nuošaly).

Kaip matyti, Maironio eilėraštyje aliteruoja tie patys ir dargi tiksliai ta pačia tvarka išrikiuoti žodžiai kaip tradicinėse mįslėse. Ar čia begalima kalbėti apie atsitiktinumą? O jei ne, tai tenka pripažinti Maironį sekus tradicija ne tik ištisu mitologijos temų, ne tik būdingų atskirų mitinių vaizdinių, bet netgi kalbos lygmeniu, ir ne bet kokios, o būtent tradicinės poetinės kalbos.

## MAIRONIO MĮSLĖ

Pabaigoje darsyk įsiklausykime į minėtą tradicinę mįslę:

*Mėlynai austa, raudonai atausta,  
auksu išbarstyta* = *aušra*.

užuomina, nuoroda įminimui, rusų mįslių pavyzdžiu jos nuodugnai aptartos Vladimiro Toporovo (Топоров 1999, 69–80; kaip antai ru.: *В поле го-го-го, а в лесах то гу-гу-гу* „Lauke go-go-go, o miškuose tai gi-gi-gi“ = *зорох и грибы* „žirniai ir grybai“).

Ir vėl grįžkime prie antraštinių soneto „Saulėi tekant“ eilučių:

*Apsisupusi šydu, auksu austu,  
raudonu,  
Saulė žengia per dangų karalienės  
gražybe!*

Atrodo, Maironio eilutėse tetrūksta įminimo – *aušros*. Bet iš tikrųjų jos nė

netrūksta, nes eilutės esmiškai yra mįslė, kurios įminimą savaime atstoja kita „mįslė“ – pats eilėraščio pavadinimas „Saulėi tekant“ = *auštant*.

## IŠVADA

Vieną Maironio mįslę lyg ir įminėme. Tačiau pats Maironis dėl to tapo tik dar didesne mįsle.

## ŠALTINIAI

AnLTM – *Latviešu tautas mīklas: Izlase*, sastādījusi A. Ancelāne, Rīgā, 1954.

AufHR I–II – Th. Aufrecht. *Die Hymen des Rigveda*, Bde. I–II, Berlin, 1955.

BDS – *Krišjāņa Barona Dainu skapis*: <<http://www.dainuskapis.lv>>.

BISLK – *Suvalkiečių liaudies kūryba Amerikoje: Antologija*, surinko ir suredagavo Jonas Balys. Silver Spring: Lietuvių tautosakos leidykla, 1989.

BlzLRD – *Linėlius roviau, dainavau: Onos Bluzmienės tautosakos ir atsiminimų rinktinė*, Vilnius: Vaga, 1990 (kalba cituojant sunorminta).

BsLP II – *Lietuviškos pasakos*, surinko Jonas Basanavičius, t. II, Vilnius: Vaga, 2003.

BsLP I – *Lietuviškos pasakos įvairios*, surinko Jonas Basanavičius, t. I, Vilnius: Vaga, 1993.

JšSD I–II – *Lietuviškos svotbinės dainos, užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos*, I–II. Vilnius, 1955.

KrLEV I–II – Konstantīns Karulis. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, sēj. I–II, Rīga, 1992.

LKPŽ – *Lietuvių kalbos palyginimų žodynas*, sudarė K. B. Vosylytė, Vilnius: Mokslas, 1985.

LKŽ I, XII – *Lietuvių kalbos žodynas*, t. I, Vilnius: Mintis, 1956; t. XII, Vilnius: Mokslas, 1981.

LM I – *Lietuvių mitologija*, sudarė Norbertas Vėlius, t. I, Vilnius: Mintis, 1995.

LpMS – *Mįslių skrynelė*, sudarytojas Stasys Lipskis, Vilnius: Žuvėdra, 2002.

Lts III – *Lietuvių tautosaka*, t. III: *Pasakos*, paruošė L. Sauka, A. Seselskytė, Vilnius, 1965.

Lts V – *Lietuvių tautosaka*, t. V: *Smulkioji tautosaka, žaidimai ir šokiai*, medžiagą paruošė K. Grigas, Vilnius, 1968.

MŽPKEŽ I – Vytautas Mažiulis. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, t. I. Vilnius, 1988.

PkIEW – Julius Pokorny. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bd. I, Bern–München, 1959.

StrP – K. Straubergs. *Latviešu tautas paražas*. Rīgā: Latvju grāmata, 1944.

ŠmLTT – *Latviešu tautas ticėjumi*, sakrājis un sakārtojįs Prof. P. Šmits. Rīgā: Latviešu folkloras krātuves izdevums, 1940–1941.

VISV – *Sužeistas vėjas: Lietuvių liaudies mitologinės sakmės*, sudarė Norbertas Vėlius, Vilnius: Vyturys, 1987.

VrAEW – Jan de Vries. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*, Leiden, 1962.

ДлПРН – *Пословицы русского народа*, сборник В. И. Даля, Москва: Русский язык, 2004.

Загадки 1968 – *Загадки*, издание подготовила В. В. Митрофанова, Ленинград, 1968.

Ригведа 1989 – *Ригведа: Мандалы I–IV*, издание подготовила Т. Я. Елизаренкова, Москва, 1989.

Ригведа 1999 – *Ригведа: Мандалы IX–X*, издание подготовила Т. Я. Елизаренкова, Москва, 1999.

СдЗРН – *Загадки русского народа: Сборник загадок, вопросов, притч и задач*, составил Д. Садовников, С.-Петербург, 1876.



## LITERATŪRA

- Ališauskas Vytautas, *Jono Lasickio pasakojimas apie žemaičių dievus: Tekstas ir kontekstai*, Vilnius: Aidai, 2012.
- Balys Jonas, *Tautosaka apie dangų, sodus*, Michigan: J. J. Bachunas, 1954.
- Donelaitis Kristijonas. *Metai ir pasakėčios*. Vilnius: Baltos lankos, 1994.
- Greimas Algirdas Julius, *Tautos atminties paieška; Apie dievus ir žmones*, Vilnius: Mokslas–Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1990.
- Jucevičius Liudvikas Adomas. *Raštai*, Vilnius, 1959.
- Kursīte Janīna, *Latviešu folklorā mītu spoguļi*, Rīga, 1996.
- Maironis, *Lyrika*, Vilnius: Vaga, 1988.
- Narbutas Teodoras, *Lietuvių tautos istorija, t. I: Lietuvių mitologija*, Vilnius: Mintis, 1998.
- Razauskas Dainius. Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: Aušrinė, *Liaudies kultūra*, 2011, Nr. 6.
- Razauskas Dainius. Iš baltų mitinio vaizdymo juodraščių: Saulė, *Liaudies kultūra*, 2012, Nr. 3.
- Sabaliauskas Algirdas, *Lietuvių kalbos leksika*, Vilnius, 1990.
- Šmitas Pēteris, *Latvių mitologija*, Vilnius: Aidai, 2004.
- Vaitkevičienė Daiva. *Ugnies metaforos: Lietuvių ir latvių mitologijos studija*, Vilnius: LLTI, 2001.
- Vėlius Norbertas. Velnias ir Aušrinė, *Lietuvos mokslas '94*, t. II, kn. 1(2), 1994.
- Zaborskaitė Vanda, *Maironis*, Vilnius, 1968.
- Журавлев А. Ф., *Язык и миф: Лингвистический комментарий к труду А. Н. Афанасьева „Поэтические воззрения славян на природу“*, Москва: Индрик, 2005.
- Порциг Вальтер. *Членение индоевропейской языковой области*, Москва, 2003.
- Топоров Владимир Николаевич. IV. Об анаграммах в загадках, *Исследования в области балто-славянской духовной культуры: Загадка как текст 2*, Москва: Индрик, 1999.

## EMIGMA OF MAIRONIS

### Dainius Razauskas

#### S u m m a r y

One strophe of the Lithuanian poetry patriarch Maironis is analysed in the article. Firstly, attention is drawn to some Lithuanian mythological notions used in the strophe, namely of the Sun as a personified heavenly queen, of the dawn as woven fabric, of the gold as a traditional attribute of the sun and dawn etc. Secondly, notice is taken of the formal features of the strophe (alliteration), one line of which, describing the sun as “wrapped oneself into red veil woven with gold” (*apsisupusi šydu, auksu*

*austu, raudonu*), almost precisely coincides with the traditional riddle “warped blue, woven red, strewn with gold” (*mėlynai austa, raudonai atausta, auksu išbarstyta*). Furthermore, the solution of the riddle is *aušra* (“dawn”), and the title of the Maironis’ verse is *Saulėi tekant* (“Rising of the sun”), i.e. “Dawning”. Thus, Maironis has in the verse presented a riddle and, taking into account this revelation of his previously unnoticed particularly close relation with the traditional lore, himself still remains a riddle.

Gauta: 2013 10 25

Priimta publikuoti: 2013 11 04

*Autoriaus adresas:*

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas  
Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius  
El. paštas: liaudies.kultura@lkc.lt